

Kronika

KOMUNIKACIJOS SAMPRATOS ANALIZĖ

2009 metų rugsėjo 4 dieną doktorantas Kęstas Kirtiklis apgynė disertaciją „Komunikacijos samprata šiuolaikinėje filosofijoje“. Disertacija rengta Vilniaus universiteto Filosofijos istorijos ir logikos katedroje 2006–2009 metais, jos vadovas – prof. dr. (HP) Marius Povilas Šaulauskas ir konsultantas prof. dr. Algimantas Valantiejus, oficialieji oponentai – Geteborgo universiteto profesorė Elena Macevičiūtė ir Kauno technologijos universiteto profesorius Tomas Sodeika. K. Kirtiklio tarpdalykinė disertacija suteikė retą progą susitikti vienoje erdvėje kelių fakultetų atstovams. Per gynimą vykusioje diskusijoje dalyvavo ne tik filosofai, bet ir sociologai, komunikacijų teoretikai.

Doktorantas K. Kirtiklis savo pristatymo kalboje teigė, kad jo disertacija skirta analizei diskusijų, kurios vyko dėl komunikacijos sampratos šiuolaikinėje filosofijoje ir komunikacijos teorijose antrojoje XX amžiaus pusėje ir kurios tęsiasi iki šiol. Savo disertacijoje jis kėlė tris tikslus. Visų pirma, siekė rekonstruoti šiuolaikinės komunikacijos sampratą iš komunikacijos teorijos ir komunikacijos filosofijos kontroversijos perspektyvos. Antra, atskleisti pagrindinių šiuolaikinėje filosofijoje formuojamų komunikacijos

sampratų genezę, skiriamuosius bruožus, eksplikuoti teorines jų prielaidas bei implikacijas teorinėms komunikacijos studijoms. Trečia, įvertinti universalios komunikacijos teorijos paieškas šiuolaikiniuose komunikacijos moksluose bei tolesnes tokios teorijos kūrimo perspektyvas.

Siekdamas šių tikslų pirmoje disertacijos dalyje disertantas išryškina dvi skirtingas komunikacijos filosofijos sampratas: komunikacijos filosofija kaip filosofijos šaka, apmąstanti komunikacijos reikšmę žmogaus egzistencijoje, ir komunikacijos filosofija kaip specializuotų komunikacijos teorijų ir komunikacijos tyrimų metodologinis pagrindas. Komunikacijos sampratas K. Kirtiklis analizuoja iš pastarosios perspektyvos. Pirmojoje dalyje pagrindžia savo pirmąją tezę, jog komunikacijos filosofija yra XX a. septintojo–aštuntojo dešimtmečio produktas ir nekildintina iš Platono tekstų. Antrojoje dalyje autorius analizuoja tris komunikacijos sampratas ir pagrindžia savo antrąją tezę, jog šiuolaikinės komunikacijos teorijos remiasi viena iš trijų filosofinių komunikacijos sampratų – realistine, kritine, interpretacine. Trečiojoje dalyje gvildinami bandymai kurti vientisą universalią komunikacijos teoriją. Čia autorius įrodo savo teiginį, kad komunikacijos filosofija ir

komunikacijos teorija yra skirtingi dalykai, nes pirmoji „orientuojasi į grynai teorinį komunikacijos principų ir komunikacijos teorijų metodologinių pagrindų formulavimą“, o antroji „remdamasi pirmosios principais ir empiriniais duomenimis siekia aiškinti konkrečius komunikacijos atvejus“. Taip pat neigiamai atsako į klausimą dėl universalios komunikacijos teorijos galimybes.

Oponentė profesorė Elena Macevičiūtė įvertino Kęsto Kirtiklio sugebėjimą kritiškai analizuoti esminius labai skirtingų autorių kuriamų teorijų bruožus. Anot jos, disertantas sugebėjo pamatyti, kas vienija ir kas konceptualiai skiria tas teorijas, išvengti per didelio konceptualios klasifikacijos smulkinimo ir išlaikyti jos vieningumą. Antrasis oponentas profesorius Tomas Sodeika taip pat pažymėjo, kad disertantas puikiai orientuojasi „šiuolaikinių“ komunikacijos koncepcijų įvairovėje ir esą jo pretenzijos įvesti tvarką chaotiškoje šių teorijų visumoje pasirodo visiškai pagrįstos. Oponentai prof. E. Macevičiūtė ir prof. T. Sodeika taip pat labai teigiamai įvertino disertanto pasitelktą skirtingų komunikacijos teorijų tyrimo metodą, kurio pagrindas – Laswello komunikacijos formulė, teigianti, jog komunikaciją galima aprašyti atsakant į klausimus „kas, ką sako, koku kanalu, kam, kaip efektyviai“. Profesorius T. Sodeika tokį pasirinkimą pavadino „vykusiu sumanymu“, nes jis leido „efektingai palyginti iš pažiūros nebendramates komunikacijos sampratas“. Pirmoji kalbėjusi profesorė E. Macevičiūtė teigė, jog šis metodas „suteikia galimybę akivaizdžiai demonstruoti, kaip šių trijų sampratų skirtumai lemia skirtingas komunikacijos elementų interpretacijas“. Nors šiuo klausimu disertantas sulaukė palan-

kaus oponentų įvertinimo, tačiau Laswello formulės pasirinkimas tyrimo metodu buvo kvestionuojamas jau pačioje pradžioje po doktoranto K. Kirtiklio įžanginės kalbos. Prof. A. Valantiejus paklausė, ar nebuvo galima pasirinkti kokio kito metodo, grindžiamo naujesne komunikacijos samprata, o prof. A. Augustinaitis – kaip derėtų aiškinti tokias komunikacijos apraiškas kaip mergaitės bendravimą su savo kačiuku, dujotiekį „Družba“ ir juo tekančias ne tik dujas, bet sykiu ir komunikuojamą politinę galią, ar hollywoodinį Terminatorių. Atsakydamas prof. A. Valantiežiui disertantas teigė, jog Lasswello formulė pasirinkta dėl galimybes ją taikyti grynai formaliai, atskyrus nuo bet kokių realistinės sampratos jai priskirtų turinių, o A. Augustinaičiui atsakė, kad šių dalykų paaiškinimai priklauso nuo to, kokia komunikacijos samprata besivadovaujantis mokslininkas imsis juos aiškinti.

Pasak abiejų oponentų, didesnis ar mažesnis disertacijos trūkumas yra selektyvus tiriamosios literatūros pasirinkimas. Profesorė E. Macevičiūtei buvo neaiškūs kriterijai, pagal kuriuos buvo pasirinkti vieni autoriai ir atmesti kiti. Profesorius T. Sodeika teigė, jog tokių autorių kaip Martinas Buberis, Gabrielis Marcelis, Eugenius Rosenstokas-Huessy, Ferdinandas Ebneris, Karlas Jaspersas, Marcelis Jousse'as, Andre Leroi-Gourhanas ar Michelis Serres įtraukimas į tyrimo lauką galėjo suteikti komunikacijos sampratos analizei „tikrai filosofinį pobūdį“. Pagrindinis disertanto kontrargumentas buvo tas, kad jis tiria tuos autorius, kurie šiuo metu yra aktualiausi, o plačiausiai ši diskusija skleidžiasi JAV, tačiau doktorantas pažadėjo tolesniuose tyrimuose skirti dėmesio ir mažiau žinomiems autoriams.

Panašiai K. Kirtiklis atsakė ir į oponentės pastabą, kad ketvirtoji išvada, teigianti bendrosios komunikacijos teorijos negalimumą, galėtų būti tarp ginamųjų teiginių, ir į disertacijos vadovo prof. M. P. Šaulausko pasakytą abejonę, ar bendrosios teorijos negalimumo tezė yra pakankamai pagrįsta. Disertantas teigė, kad tokiam teiginiui pagrįsti būtų reikalinga papildomų šaltinių analizė ir kitokia šios tezės grindimo strategija.

Analogiškai autorius atsakė ir į oponentės pastabą, kad nepakankamai aiškiai apibrėžtas komunikacijos ir informacijos teorijų santykis: esą tai gerokai peržengtų jo tyrimo ribas ir jis nenorėjęs parašyti disertacijos apie viską. Anot dr. Vytauto Rubavičiaus, atsiriboti nuo šios problematikos pakaktų įsteigti prasmės/informacijos skirtį, kurią daugelis aptariamų teoretikų neabejotinai išlaiko.

Prof. A. Augustinaitis pažymėjo, kad disertacija yra tarpdalykinė todėl, kad joje susikerta ne tik įvairios disciplinos, bet ir įvairūs kalbėjimo būdai: tradicinės mokslinės konstrukcijos persmelkiamos šiuolaikiškai suasmenintais diskursais arba, profesoriaus žodžiais tariant, „postmoderniais tauškesiais, būdingais jūsų kartai“. Tačiau jis patikino, kad ši disertacija neabejotinai yra naujas žingsnis Lietuvos komunikacijos ir informacijos minties raidoje. Kaip vieną iš disertacijos stiprybių profesorius nurodė tai, kad čia pirmą kartą teoriškai susistemintas komunikacijos tyrimų laukas, išryškinti kriterijai, įvardyti svarbiausi komunikacijos mokslo klausimai, nustatytas santykis su socialinių ir humanitarinių mokslų kontekstu ir apskritai su filosofija. Anot jo, dėmesio

nusipelno komunikacijos teorijų bendrojo pamato ieškojimai, taip pat gili literatūros analizė. Tačiau profesoriumi abejonę sukėlė bandymai atskirti komunikacijos teoriją nuo komunikacijos filosofijos: anot jo, disertacijoje komunikacija suvokiama per daug siaurai, abstrakčiai ir techniškai ir nekreipiama dėmesio į universalų jos lygmenį.

Dr. Nerijus Milerius atkreipė dėmesį, kaip meistriškai doktorantas savo disertacijoje iš anksto neutralizuoja galimus prieštaravimus, matydamas savo darbo trūkumus mėgina atsiriboti nuo galimų priekaištų, užuot gilinęs savo darbą. Pasak N. Mileriaus, tai darydamas K. Kirtiklis tarsi įvedė tokias sąvokas „taip, bet ne visai“.

Dr. V. Rubavičiaus teigimu, disertantas atliko didelį darbą lygindamas ir grupuodamas įvairias komunikacijos sampratas, aptardamas filosofines jų prielaidas. Dėmesio verta jam pasirodė J. Locke'o idėjų poveikio komunikacijos teoretikams analizė. Disertacijos konsultantas prof. A. Valantiejus pažymėjo, kad tam tikrose disertacijos vietose jaučiama eklektika, nes linkstama į metodologiją kaip aprašymą, o ne metodologiją kaip problemų kėlimą.

Nepaisant išdėstytų kritinių pastabų, darbas sulaukė daug teigiamų įvertinimų, pažymėtas jo perspektyvumas ateities tyrimų požiūriu, todėl Gynimo tarybos nariai vieningai balsavo už tai, kad Kęstui Kirtikliui būtų suteiktas humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties daktaro laipsnis.

Renata Bikauskaitė